

3. Конкретизація форм підтримки як виробництва так і споживання біопалива, а саме біоетанолу.

Організація та налагодження виробництва біоетанолу покращить паливно-енергетичний баланс, зменшить залежність країни від імпорتنих енергоносіїв, оптимізує структуру енергоресурсів, що позитивно вплине на енергетичну безпеку держави.

Література:

1. Талавіря М.П. Макроекономіка: Навчальний посібник. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 560с.

2. Про альтернативні джерела енергії : Закон України № 555-ІУ від 20.02.2003 р. / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

3. Towards Sustainable Production and Use of Resources: Assessing Biofuels. United Nations Environment Programme / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unep.fr>.

4. Paschenko O., Talavyria N., Guscha I. Macroeconomics: Aggregate Theory and Policy/ - Nizhyn: Milanik, 2011. – 198p.

5. Лукянихіна О.А., Вакуленко І.А. Визначення напрямків розвитку альтернативної енергетики у контексті виробництва біопалива / О.А. Лукянихіна, І.А. Вакуленко // Вісник СумДУ. – 2011. - № 1. – С. 27-33.

Рецензент: д.держ.упр., професор Лозинська Т.М.

УДК: 336.22:338.43.01

МЕХАНІЗМ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Татаренко О.Г., аспірант

ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України

У статті розглядаються принципи та дія механізму справляння податків в аграрному секторі економіки України та досвід використання країн з ринковою економікою.

The article deals with the principles and the impact of the mechanism of tax collection in the agrarian sector of the economy of Ukraine regarding implementation of an advanced experience of the countries with market economy.

Постановка проблеми. В Україні одним з ключових секторів національної економіки, який забезпечує продовольчу безпеку держави та має значний, але не належним чином використовуваний ресурсний потенціал є аграрний. Тому в умовах ринкової економіки важливим інструментом фінансової політики держави в підтримці всіх його сегментів є податок, а податкова політика повинна бути максимально спрощеною, відкритою і спрямованою на скорочення діючих податків і зниженні загального податкового тиску. Податок - це макроекономічний показник, який перерозподіляє частину сукупного суспільного продукту з метою стимулювання державних фінансів і безпосередньо впливає на обсяги виробництва, інвестиційну активність, економічне зростання і як підсумок фінансову стабільність національної економіки.

Не залежно від типу розвитку економіки суб'єкти (фізичні та юридичні особи) сплачують на користь держави частку від доходів, тобто, оподатковуються весь спектр виробничих, суспільних та фінансових відносин, тому його

варто розглядати не тільки через призму основного джерела формування централізованих фінансових ресурсів держави, але і як інструменту державного регулювання економіки для підтримки, стимулювання та розвитку її окремих галузей. У цілому податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування і організації справляння податків і податкових платежів у її централізовані фонди грошових ресурсів [1].

Значний внесок у розробку теорії податків зробили зарубіжні вчені – класики західної політичної економії - А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Кейнс, Дж. Долан, К. Маркс, А.Ліффер, а в другій половині ХХ ст. К. Макконнелл, С. Брю, П.Семюельсон, К.Віксель, Й.Шумпетер, Дж.Бюкенен.

Пошуком шляхів удосконалення податкової системи та моніторингу справляння податків приділяли значну увагу вітчизняні вчені О.Василик, А.Верзун, О.Гудзь, Д.Деми, М.Дем'яненко, Т.Єфименко, О.Замасло, В.Кравченко, О.Кириленко, П.Лайко, І.Луніна, П.Мельник, В.Попович, П.Саблук, Л.Шаблиста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В числі перших осіб класиків економічної думки, які здійснювали глибоке вивчення принципів оподаткування були А. Сміт та Д. Рікардо. Зокрема А.Сміт сформулював чотири основні класичні, принципи оподаткування, які повинні бути в будь-якій системі економіки, а саме:

- 1) Громадяни повинні брати участь в утриманні уряду відповідно до доходів, які вони отримують від заступництва і захисту держави;
- 2) Податок, який повинен сплачувати кожен громадянин має бути чітко встановлений та визначений (термін сплати, спосіб сплати, сума платежу);
- 3) Кожний податок повинен сплачуватись ти способом і в той час, коли платникові зручніше всього сплачувати його;
- 4) Кожний податок має бути так розроблений і продуманий, щоб він утримував і брав від громадян якомога менше від того, що він приносить бюджетові держави.

Проте М. Тургенєв, який досліджував принципи оподаткування А.Сміта, прийшов до висновку, що «річ не лише в тому, щоб уряд отримувал по можливості більше доходів, а в тому, щоб дохід цей був найменш обтяжливим для народу» [2]. Таким чином, М. Тургенєвим було підтверджено постулат про необхідність зниження податкового пресу на суб'єктів економічних відносин держави.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження концептуальних принципів та підходів у побудові податкової системи та механізмів її дії в аграрному секторі економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній науково - економічній літературі вітчизняні вчені – фінансисти досліджуючи принципи оподаткування А.Вагнера запропонували свою класифікацію, яка формується з чотирьох груп принципів оподаткування, а саме: фіскально-бюджетні; політико-економічні, соціально-етичні, принципи, що стосуються правової і технічної сторін оподаткування які можуть використовуватися як критерії оцінки чинної податкової системи України [3]. Зокрема А.В. Бризгалін пропонує

виділяти три групи податкових принципів: організаційні, економічні та юридичні [4]. На нашу думку, вдалим є порівняння податків зроблене О. Василюком, який порівнює їх з термометром для господарського механізму і якщо температура висока то загибель організму неминуча тобто таким показником виступає частка податків у доходах населення [5].

За роки незалежності України система оподаткування в аграрному секторі економіки не мала особливостей, в ній поєднувались елементи командно-адміністративної системи та ринкової економіки. Часті зміни норм законодавства щодо системи оподаткування (три нові редакції Закону України «Про систему оподаткування») призвели до відсутності напрацювань єдиних принципів та підходів у питаннях оподаткування агропромислового комплексу і у цілому до відсутності єдиної державної політики в цій сфері.

На нашу думку, не заміна одного закону, або одних податків на інші, а дотримання принципів оподаткування, які б відповідали розвитку ринкової економіки, та дотримання соціальної справедливості є основною передумовою забезпечення стабільного та поступального руху національного агропромислового комплексу в напрямку розвитку та ефективного функціонування. В той же час, податкова система держави повинна наближатися до класичних принципів і при цьому не втрачати своєї індивідуальності. Проте, як зазначає А.М.Поддєрьогін, такі принципи як однократність оподаткування, рівнонапруженість податкових вилучень, які значною мірою визначають податкову концепцію держави, її податкову політику, не завжди послідовно реалізуються на практиці, що призводить до соціальної напруженості [6]. Хоча «У світі, на жаль не існує жодної податкової системи, яка б відповідала всім наведеним вище вимогам...» [7].

Структура виробництва в аграрному секторі вкрай консервативна і нестійка. Аграрії, як правило, працюють на внутрішній ринок, так, як вироблена продукція має високу собівартість та низьку конкурентоспроможність. Тому, на нашу думку, держава повинна розробити саму основу - базис для сільгоспвиробників де через механізм справляння податків використовувати систему оподаткування щодо різних секторів діяльності та форм господарювання враховуючи сезонність роботи, родючість ґрунтів, природно-кліматичні умови, ринки збуту та постачання.

Чим досконаліша система податкових механізмів тим вірогідніше досягти порозуміння між економічними інтересами держави і платниками податків. Відсутність такої моделі негативно впливає на соціально-економічний розвиток країни. Тому влада повинна своєчасно вносити деякі корективи в систему оподаткування відстоюючи національні економічні інтереси та захищаючи інтереси суспільства.

Реформування аграрного сектору, в частині оподаткування ґрунтується на поетапній реалізації заходів спрямованих на зниження податкового тиску – податкові канікули, податкові пільги, застосування м'якого режиму оподаткування та стандартна система податків.

Податкові канікули характерні на початковій стадії реформування аграрного сектору коли державна власність переходить в приватну. Так з 1999-

по 2003 рр. фінансування аграрного сектора становило 2% видатків державного бюджету, а податкові надходження до державного бюджету – 0,8% у 2003р. [8]. Податкові пільги визначені такими формами сплати податків: звичайна система оподаткування, спрощена система оподаткування, фіксований сільськогосподарський податок. Справляння фіксованого сільськогосподарського податку встановлено Законом України «Про фіксований сільськогосподарський податок» яким було введено один замість 12 податків та зборів [9]. В свою чергу, м'який режим оподаткування сприяє розширенню бази оподаткування без податкового навантаження на доходи виробників сільськогосподарської продукції та значною мірою забезпечує стабільність надходжень від зборів.

Проте в недалекому майбутньому однією з найбільш перспективних систем оподаткування може стати уніфікована система, яка включатиме єдиний прибутковий податок плюс фіксований, вторинний податок на землю і поступова уніфікація податку на доходи і прибуток [10].

У цілому податкова система держави повинна переслідувати не тільки кількісні (наповнення бюджету), а і якісні цілі, тобто використовувати надходження до бюджетів різних рівнів в поєднанні зі стимулюванням розвитку економіки. Держава за допомогою податкових важелів може регулювати податкові механізми за допомогою податкових пільг, податкових ставок, порядку їх сплати тощо.

Відповідно до обраних пріоритетів економічного розвитку і зокрема його аграрного сектора інструментами стимулюючої податкової політики є податкові пільги, кредити, знижки які мають на меті стимулювання інноваційного, інвестиційного, підйому, впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Заощадженні аграріями фінансові ресурси дадуть змогу провести:

- залучення високоефективних науково-практичних розробок в аграрний сектор;
- заміну старої техніки і технологій на нову (механізм нарахування амортизації);
- впровадження енерго та ресурсозберігаючих технологій (майновий податок);
- підтримку новостворених підприємств (спеціальний податковий режим);
- експорт конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції (ПДВ).

Також податкові механізми в економічному розвитку аграрного сектора економіки можна здійснювати через зміни податкового навантаження, зниження ставок податків, застосування податкових пільг, відтермінуванні та механізму сплати податків.

При розробці концептуальних підходів до механізму справляння податків варто враховувати досвід економічно розвинених країн, не копіюючи їх, а з врахуванням національних пріоритетів, історичних та ментальних особливостей суспільства і села, як його частини, здійснювати їх поетапне впровадження.

Досвід розвинених країн свідчить, що еволюція системи оподаткування відбувалася шляхом спрощення кількості діючих податків, зниження рівня ставок та розширення бази оподаткування з врахуванням специфіки та факторів аграрного виробництва, що в свою чергу сприяє покращенню структури виробництва, стимулює до залучення інвестицій та впровадженні інноваційних технологій. Основними рисами оподаткування сільгоспвиробників є особливий порядок справляння податків (земельного, екологічного), запровадження єдиного податку і зборів з метою стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва. Податкова політика держав характеризується використанням різних форм податкових інструментів, які дозволяють всебічно і об'єктивно регулювати аграрний сектор. шляхом використання такого інструменту, як субсидіювання через запровадження системи податкових пільг.

У переважній більшості країн в сільськогосподарському виробництві основними податками є податок на прибуток, який справляють фізичні і юридичні особи та земельний податок. Це основні податки на які припадає близько 85% всіх надходжень від прямих податків сплачених виробниками сільськогосподарської продукції.

Таблиця 1

Види податків в деяких економічно розвинених країнах

Види податків	США	Франція	Італія	Великобританія	Німеччина
Податок на прибуток	+	+	+	+	+
Корпоративний податок	+	+	+	+	+
Податок на майно	<u>-**</u>	+	-	+	<u>-**</u>
Податок на землю	-	+	<u>-*</u>	-	+
Місцеві податки (без податку на землю)	+	+	+	+	<u>+***</u>
ПДВ	-	+	+	+	+
Податок від реалізації	+	-	-	-	-
Соціальні виплати	+	+	+	+	+

1. *- врахований в податок на прибуток
2. ** - врахований земельний податок
3. *** - без промислового податку

Так, в США, основними видами податків в сільському господарстві є майновий, земельний та податок на доход. Земельний податок належить до місцевих або регіональних податків і залишається у відповідних бюджетах.

В сільськогосподарському виробництві Франції діє три режими оподаткування які безпосередньо залежить від рівня прибутків товаровиробників. Дрібні товаровиробники з низьким рівнем прибутку отримують податкові пільги.

В основі справляння податків в Італії є податок на прибуток базою якого є кадастрова оцінка землі та прибутку. Існують два види кадастрових прибутків – аграрний та земельний. Аналізуючи ці види податків можна зробити висновок, що справляння податку на землю є специфічною пільгою при сплаті податку на прибуток. Кадастрові зміни, введення спеціальних коефіцієнтів та їх перерахунок відбувається з урахуванням змін в економіці держави.

У Великобританії діє єдина система справляння податків з однаковими податковими ставками в різних галузях економіки і тому фермери не мають податкових пільг. Сільське господарство країни базується, практично, на крупно - товарних виробниках.

Система оподаткування виробників сільськогосподарської продукції Німеччини також складається з трьох категорій оподаткування, які залежать від рівня прибутку. Фермери з низьким рівнем мають пільги з розрахунку колективного податку та на введення документації. Також діє система відрахувань з податку на прибуток для родин, які мають дітей та осіб старших 64 років, спеціальними відрахуваннями користуються особи, які отримують прибуток від сільського господарства та таке пільгове оподаткування, при якому обраховується сукупний прибуток подружжя, ділиться порівну і податок нараховується з половини прибутку.

Стосовно земельного податку, то в країнах Європейського Союзу діють пільги при яких землі безпосередньо залучені у сільськогосподарському виробництві звільняються від податків; повністю, або частково можуть звільнитися від справляння податків землі на яких використовуються інвестиційні проекти.

Пільгове оподаткування землі в аграрному секторі діє також через ставку податку, при якій землі сільськогосподарського призначення обкладаються податком, який не перевищує 1% вартості землі.

Проте, варто зазначити, що така система використання податкових пільг зберігається в країнах, в структурі сільськогосподарського виробництва яких переважають дрібні фермерські господарства, а крупні ферми в яких вища ефективність виробництва частина пільг відмінюються.

Так, наприклад, у Великобританії, Польщі, Нідерландах, Бельгії сільськогосподарські землі не оподатковуються, а використовується механізм оподаткування на приріст капіталу.

Таблиця 2

Ставки податку на доход в розвинутих країнах, у %

Країна	Середня в економіці		В сільському господарстві	
	мінімальна	максимальна	мінімальна	максимальна
Великобританія	20	40	20	40
Німеччина	15	53	15	53
Італія	27	65	12	62
США	15	33 (28+5%)	15	33 (28+5%)
Франція	12	56,8	12	56,8

Джерело [10]

У Франції податок на землі сільськогосподарського призначення залежить від типу угідь та регіону розташування, а в Німеччині включає фіскальну вартість.

Згідно розрахунків деяких науковців податкове навантаження в сільську господарстві США становить близько 8,6-9,0% з врахуванням дотацій з боку держави та державних 10-10,2% без них.

Таблиця 3

Ставки податку на землю в розвинутих країнах, в %

Країна	здіяних в сільськогосподарському виробництві	
	обкладаються податком	не обкладаються податком
Великобританія		+
Німеччина	1,5%	
Польща		+
Бельгія		+
Нідерланди		+
Франція	2% -42%	
Чехія	0.75%	
Данія	0.43%	

Джерело: [10]

З метою створення умов для ефективного використання системи оподаткування в аграрному секторі економіки існують особливі умови. Вони полягають у зміні ролі землі і її функціонування в економіці, мотивації діяльності господарюючих суб'єктів, не залежно від форм власності та методів господарювання, удосконаленні контролю доходів та майна окремих категорій юридичних та фізичних осіб які є платниками податків.

В Україні на превеликий жаль безсистемний, необґрунтований, мало-ефективний, а подекуди популістський та лобістський підходи до запровадження податкових пільг та зміни у принципах оподаткування призвели до виникнення таких негативних наслідків як:

1. Колосальне податкове навантаження на господарюючих суб'єктів;
2. Високий рівень тінізації;
3. Високі витрати на адміністрування податків і зборів;
4. Прогалини в законодавстві, які дозволяють на цілком законних підставах ухилятися від сплати податків та зборів;
5. Відсутність притоку великих і прямих інвестиційних ресурсів;
6. Відсутність єдиних принципів та підходів і у цілому єдиної державної політики в сфері оподаткування;
7. Зниження рівня податкових надходжень;
8. Абсолютна відсутність основного принципу в будь-якій системі, а саме «справедливість» нарахування та невідворотність сплати податків і зборів тощо.

Висновки. У цілому за результатами опрацювання надбання досвіду країн з розвинутою ринковою економікою в питаннях застосування такого

фінансового механізму підтримки агропромислового комплексу держави, як податок та принципи оподаткування, можна прийти до наступних висновків та пропозицій щодо впровадження ефективних важелів такої підтримки в Україні. Зокрема, серед першочергових заходів із удосконалення системи оподаткування суб'єктів агропромислового комплексу треба відзначити такі як:

1. Запровадження на законодавчому рівні єдиної, системної та концептуально обґрунтованої, багаторічної державної політики оподаткування в Агропромисловому комплексі.

2. Запровадження диференційованого підходу до надання податкових пільг та субсидій виключно безпосереднім виробникам сільськогосподарської продукції, яка використовується для задоволення національних потреб та/або відправляється на експорт.

3. Звільнення від сплати ПДВ та частково податку на прибуток суб'єктів, які виробляють сільськогосподарську продукцію із застосуванням національних засобів виробництва без здійснення імпорتنних операцій та без залучення закордонних кредитних ресурсів.

4. Запровадження дієвої податкової підтримки монетарним способом за адресним принципом.

5. Створення реєстру власників та/або співвласників, у тому числі, але не обмежуючись керуючих та/або пов'язаних між собою осіб які вчинили правопорушення, що призвели до неотримання та/або недоотримання бюджетними усіх рівнів податкових надходжень і які в подальшому не матимуть змоги отримувати будь-які податкові та або бюджетні пільги.

6. Ліквідації будь-яких податкових преференцій суб'єктам господарювання за організаційно-правовою формою, оскільки такі види преференцій лише створюють законне підґрунтя для зловживання.

7. Встановлення єдиного принципу та підходу у наданні податкових пільг в залежності від об'ємів товарообороту господарюючих суб'єктів, ринків та сегментів збуту виробленої продукції та створеної додаткової вартості у кінцевому продукті виробництва.

Саме комплексна та загальнодержавна реалізація вказаних заходів дасть змогу реалізувати на практиці основні засади та досягнути належного рівня позитивного ефекту від впровадження системи податкової підтримки суб'єктів агропромислового комплексу.

Література:

1. Оспіщева В.І.Фінанси: курс для фінансистів – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/>

2. Тургенев Н.И. Опыт теории налогов/ Тургенев Н.И.-М.:Соцэкгиз, 1937.- 420с.

3. Бризгалин А.В. Организационные принципы Российской налоговой системы/ Бризгалин А.В.//Финансы .-1998.-№3.С.33-35.

4. Конрад Ю. Податкова політика в Україні: підходи і перспективи/ Ю.Конрад, І.Луніна //Економіка України. - 1996.-№11. С.29-37.

5. Поддєрьогін А.М. Податкова система України на шляху розвитку / А.М. Поддєрьогін //Фінанси України.-2001.-№11.-С.3-11.

6. Стюбен Н.Л. Фундаментальні аспекти ефективної податкової системи/ Н.Л.Стюбен //Економіка, фінанси, право. - 2000. - Вип.2.- С.6-11.

7. Прокопенко Н.С. Фіскальна ефективність оподаткування підприємств аграрної сфери: критерії оцінки, напрями підвищення / Прокопенко Н.С. // Наукові записи Острозької академії: Серія «Економіка». - 2006. - Вип. 8.-Ч. 2.-С. 303-311.

8. Про фіксований сільськогосподарський податок: Закон України від 17 грудня 1998 року №320-ХІУ. // Відомості ВРУ – 1999. №5-6.-Ст. 39.

9. Багратян Г.А. Земельная реформа: вопросы теории и практики. - Ереван: Наири, 2003.-476с.

10. Мещерякова О.В. – Налоговые системы развитых стран мира. М., 1995; P. Colin – Fiscalite` pratique, Paris, 1994; Hancock, D. An introduction to taxation, London, 1995; Raffaelli L., Giuda alle tasse, Roma 1984.

Рецензент: д.е.н., професор Гойчук О.І.

УДК 631.3:631.171

ВПЛИВ ЕНЕРГОСПОЖИВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РІВЕНЬ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Федірець О.В., к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

У статті досліджуються теоретико-методологічні, методичні та практичні аспекти впливу енергетичного чинника на забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Здійснено оцінку зв'язку стану енерговикористання і конкурентного статусу підприємства та проведено SWOT-аналіз використання енергоресурсів.

The paper examines the theoretical and methodological, and practical aspects of the impact energy factor to ensure the competitiveness of enterprises. The estimation of energy and communication competitive status of the enterprise and conducted SWOT-analysis of the use of energy.

Постановка проблеми. Вітчизняне виробництво характеризується переважно застосуванням енерговитратних технологій, неоптимальним завантаженням технічних засобів, недостатнім рівнем кваліфікації працівників, що є підґрунтям вищих порівняно із передовими країнами питомих витрат пального для виконання технологічних процесів і відповідно – високої собівартості продукції. Зазначене не дозволяє багатьом підприємствам забезпечити конкурентоспроможність продукції, утримувати конкурентні позиції на ринках продукції.

З огляду на значну частку витрат на енергоресурси в собівартості механізованих робіт, і відповідно, в собівартості виробництва сільськогосподарської продукції важливим є визначення впливу енергоефективності на конкурентоздатність підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній літературі вивченням проблем управління енергозабезпеченням та енергозбереженням в сільському господарстві та їх впливом на конкурентоспроможність аграрних підприємств займалися В.І. Гавриш, О.В. Мороз, В.І. Перебийніс та інші дослідники. В той же час ряд питань, особливо, що стосуються дослідження взаємозв'язку енергоспоживання та рівня конкурентоспроможності сільсько-